

ВІДГУК

*офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента,
докторанта Державного науково-дослідного інституту МВС України*

Логвиненко Олени Іванівни

на дисертацію Савченко Катерини Юнірівни

*«Судова практика як елемент правової системи України»,
представленої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень*

*Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із планами
відповідних галузей науки*

Актуальність теми дослідження не викликає сумнівів. Сьогодні Україна перебуває у процесі інтеграції до європейської спільноти, що передбачає одночасну уніфікацію законодавства та впровадження європейських принципів і стандартів у всі державницькі процеси. Зокрема, і в процес забезпечення правопорядку, регулювання, охорони та захисту суспільних відносин. Саме цей чинник сприяв активізації наукових пошуків у тематиці ефективності функціонування правової системи в Україні, її структурних елементів відповідно до реалій сучасного світу. Право загалом і законодавство як його зовнішній прояв трансформуються через стрімкі зміни суспільних відносин. Насамперед, відбуваються постійні зміни у сфері здійснення правосуддя. Як зазначають теоретики, в країнах

континентального типу судова практика є важливим елементом правової системи, хоча й, на перший погляд, не відіграє настільки вирішального значення, як в англосаксонській. Проте наразі на пострадянському просторі, зокрема в Україні, існує низка не вирішених питань з приводу місця судової практики в правовому регулюванні.

Дана проблема зумовлює крайню необхідність у дослідженні судової практики та формуванні комплексних теоретичних досліджень, які повинні містити і практичні рекомендації, в тому числі, для суб'єктів законотворчої діяльності. Це зумовлює і важливість рецензованого дисертаційного дослідження для правової науки загалом.

Проблематика дослідження є також невід'ємною складовою практичних проблем правознавства, тому що якість судової практики є суб'єктивною та доволі комплексною категорією, яка зумовлюється численними чинниками та залежить в певною мірою від багатьох феноменів різної природи, виду, порядку тощо. Так, неможливо повною мірою оцінити якість судової практики, якщо абстрагуватись від якості законодавства, так само – як і від якості суддівського корпусу. Отже, настільки різні за своєю природою категорії насправді впливають з різних боків на ефективність судової практики певної правової системи. Тому проблематика судової практики, на наш погляд, ніколи не втратить своєї актуальності.

За своїм змістом дисертація «Судова практика як елемент правової системи України» є історико-правовим дослідженням, що відповідає тематиці науково-дослідної роботи: виконана відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 рр., затверджених Національною академією правових наук України 03.03.2016 р., а також безпосередньо пов'язана з науково-дослідною роботою Донецького національного університету МОН України «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (№ державної реєстрації 0112U002868).

Зазначене дає підстави вважати тему дисертаційного дослідження авченко Катерини Юнірівни актуальною і такою, що відповідає сучасним потребам правової науки.

Належний ступінь обґрунтованості і достовірність наукових висновків, висновків і рекомендацій.

Як робота загалом, так і окремі її положення, характеризуються обґрунтованістю результатів, досить високим ступенем узагальнення, дисертація містить низку конкретних наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих здобувачем., які логічно узгоджуються з визначеним об'єктом, предметом, метою і завданням дисертації (стор.22-23). Авторка вдало наводить аргументи на користь своєї позиції, послідовно викладає матеріал, звертає увагу на деталі та особливості окремих юридичних явищ та процесів.

Структурні частини роботи внутрішньо пов'язані між собою, а висновки закономірно підсумовують матеріал із питань, висвітлених у трьох розділах дисертації.

При написанні роботи дисертантка опрацювала значний масив наукової літератури, статистичну інформацію, постанови Пленуму Верховного Суду з різних категорій справ (стор.97-107). Повному і всебічному розкриттю обраної теми сприяло, крім зазначеного вище, висвітлення історії розвитку вітчизняного законодавства щодо судоустрою України (стор.46-62). Схвальної оцінки заслуговує також використання матеріалів правозастосовної практики.

Беззаперечною перевагою дисертації є дослідження становлення й розвитку судової практики за часів незалежної України через вивчення судових реформ, що відбувалися й тривають нині. Це дозволило Катерині Юнірівні дослідити виток та розвиток судової практики у період незалежності України.

При розгляді й аналізі поглядів науковців з різних проблем, стосовно предмета дослідження, здобувачка досить часто дискутує, висловлює й аргументує власну позицію, докладно її обґрунтовує, посилаючись на положення законодавства і правової доктрини. При цьому з повагою ставиться до підходів, у правильності яких виникають сумніви.

Наукова новизна і практична значущість одержаних результатів

Аналізовані аспекти дисертаційного дослідження зумовлено його сучасністю та правильністю постановки завдань, намаганням сприяти удосконаленню теоретичної юриспруденції, а також законодавства, що регламентує здійснення судочинства.

Практичне значення одержаних результатів у науково-дослідній діяльності, навчальному процесі та правопросвіті достатньою мірою висвітлене у дисертації, підтверджується додатками – актами впровадження і не викликає сумнівів. Отримані висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення положень загальнотеоретичної юриспруденції, та є практично корисними в процесі розбудови держави.

Слід відзначити, що переважна більшість положень, винесених авторкою на захист, містять суттєву частку новизни.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується у таких найбільш важливих теоретичних положеннях і висновках:

Авторка слушно підкреслює, що рішення ЄСПЛ не можуть виступати як частина національного законодавства, проте виступають детермінантою правової свідомості, оскільки містять норми, що впливають на безпосереднє врегулювання правовідносин (стор. 122). Щоправда, наразі не існує механізмів виконання рішень, наприклад, Міжнародного суду Організації об'єднаних націй, і авторка правильно зазначає, що доцільно було б запровадити механізм, який дозволив би певним чином імплементувати

рішення міжнародних судових інституцій у практику України, оскільки саме в таких рішеннях нерідко містяться провідні орієнтири розвитку держави на майбутнє, а також всебічно забезпечується захист прав і свобод людини. Вбачається, що пропозиції Катерини Ювірівни, за умови їх успішної реалізації, могли б сприяти долученню судової системи України до прогресивних світових практик.

Окремо слід зазначити, що існує правова невизначеність і щодо правової природи рішень Конституційного Суду України. І авторкою цей момент досить вдало опрацьовано. Так, Конституційний Суд України виступає органом конституційної юрисдикції і наділений особливими повноваженнями, а саме: вирішення питань про відповідність Конституції України законів України і здійснює, в тому числі, офіційне тлумачення Основного закону України. Тому правильними є аргументи авторки з приводу того, що Рішення КСУ не вирішують справи по суті, однак, впливають на правозастосовчу практику у розв'язанні окремого конфлікту (стор 109-116). Тобто, дані рішення змінюють умови правової реальності, якими до цього послуговувалися судді різних інстанцій.

Також, як відомо, судова система України наразі перебуває у стадії реформи. Чотирьохланкову систему змінила триланкова, повноваження касаційної інстанції перебрали на себе Верховні суди. Тому значна частина судової практики, яка формувалася до сьогодні, взагалі наразі не використовується. А процес узагальнення судової практики складається з чисельних етапів, які створюють перешкоди для практичного застосування даних судових рішень. Це зумовлює значну кількість спорів з приводу неоднакового тлумачення судами норм права та ускладнює роботу самих суддів. Тому Рішення КСУ, дійсно повинні бути загальнообов'язковими для ознайомлення суддями всіх інстанцій, таку норму слід закріпити в Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Логічним та правильним є приділення уваги і власне механізму формування узагальнень (стор 151-159). Пропозиція авторки дисертаційного дослідження спростити цю процедуру є вкрай доцільною. Наразі не існує єдиної форми, в якій би могли мати вираз судові узагальнення. Так і не існує суб'єкта, який би здійснював систематизацію та в подальшому контроль за ознайомленням з результатами узагальнень судової практики. Отже, з висновками Катерини Юнірівни і в цьому аспекті можна повністю погодитися.

Завершується дисертація висновками, в яких сформульовані підсумкові досягнення, отримані в дисертації. Ознайомлення з основним змістом дисертації забезпечило мені, як офіційному опонентові, можливість перейти до оцінки сформульованих здобувачем на сторінках 9-11 дисертації положень, що репрезентують наукову новизну дисертаційного дослідження. Є всі підстави стверджувати, що ці положення дійсно є новими і у сукупності дозволили автору розв'язати важливу наукову

Окремі побажання і критичні судження.

Позитивна оцінка рецензованої роботи загалом та її окремих положень не виключає можливості і необхідності висловити певні застереження і зауваження щодо позицій, які потребують критичної оцінки, є спірними або потребують додаткової аргументації та дають можливість вступити в дискусію з автором:

Так, по-перше, викликають сумніви твердження дисертантки щодо визнання юридичного прецедента джерелом права в Україні. Не заперечуючи того факту, що судова практика є надважливою складовою правової системи та індикатором ефективності законодавства, і навіть того, що рішення Верховного Суду, Конституційного Суду України і Європейського суду з прав людини відіграють керівну роль для поточної судової практики, але чи є

рішення прецедентом в класичному розумінні цієї категорії? Хотілося б почути з цього приводу уточнюючі коментарі дисертантки.

По-друге, на наш погляд, нелогічно було розпорозувати питання правового прецедента по всіх трьох розділах: доцільніше було б згрупувати ці дані та викласти системно, в одному фрагменті дисертації

По-третє, в дисертаційному дослідженні занадто ретельно аналізуються правові системи окремих зарубіжних держав. Чи є це виправданим, зважаючи на те, що темою роботи є «Судова практика як елемент правової системи України»? Можливо, з огляду на тему, авторці доцільніше було б сконцентруватися на внутрішніх проблемах правової системи нашої держави?

По-четверте, цікавим вбачається дослідження питань перспектив запровадження судового прецеденту в якості джерела права в Україні (стор. 133-148). Катерина Юнірівна доходить висновку, що в умовах правової невизначеності, наявності прогалин права, застосування прецеденту нерозривно пов'язано з високим рівнем правосвідомості суддів. Хотілося б почути думку авторки, якими правовими методами можливо забезпечити високий рівень правосвідомості суддів в нашій країні?

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Слід наголосити на тому, що, незважаючи на окремі побажання, які було висловлено вище, структурно дисертаційна робота є логічно продуманою. Автореферат дисертаційного дослідження повною мірою відображає її проблематику та кореспондується з основними висновками.

На нашу думку, зміст дисертації свідчить про високу наукову сумлінність авторки, її ерудицію та творчий підхід до аналізу досліджуваних у роботі проблем, і характеризується доцільно вживаною термінологією, простою (але водночас аргументованою) у поясненні власної позиції.

Положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, повно викладені у її опублікованих працях здобувачки.

Отже, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, які висуваються до кандидатських дисертацій. На підставі викладеного вважаю, що дисертація Катерини Ювірівни Савченко «Судова практика як елемент правової системи України» є завершеною кваліфікаційною працею. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для теорії держави і права. Авторка дисертації на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

ОФЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

кандидат юридичних наук, докторант

Державного науково-дослідного

інституту МВС України, доцент

О. І. Логвиненко

